

1. TTK'DE YER ALAN BELGELER
2. MENKUL KIYMETLER

Anahtar Kavramlar

- Tasarruf
- Yatırım Araçları
- Yatırım
- Finansal Piyasalar

Hazırlık Çalışmaları

1. Çevrenizdeki bir bankadan çek hakkında bilgi alınız ve edindiğiniz bilgileri sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Kırtasiyeden bir bono temin ederek inceleyiniz.
3. Poliçenin kullanımı ile ilgili bilgi edininiz.
4. Ailenizle, tasarruflarınızı nerelerde değerlendirebileceğiniz hakkında konuşunuz.

1. TÜRK TİCARET KANUNU'NDA YER ALAN BELGELER

Ticari hayatta her türlü iş ve işlemin kanunlar tarafından kabul edilebilir belgelere dayanması gerekmektedir. Ticari hayatta kullanılan belgelerle ilgili usul ve esaslar, Türk Ticaret Kanunu'nda belirlenmiştir.

1.1. Kıymetli Evrak

Kıymetli evrak, üzerinde yazılı hakkın senede sıkı sıkıya bağlı olduğu, bu nedenle senetten doğan hakkın senetten ayrı olarak istenemeyeceği ve başkalarına devredilemeyeceği senetlerdir.

Kıymetli Evrakın Özellikleri

- 1) Hak, senede bağlıdır. Hak ve senet, iç içe geçmiştir.
- 2) Hak, başkasına devredilebilir olmalıdır.
- 3) Hak, para veya para ile ifade edilebilir olmalıdır.
- 4) Hakkın istenmesi senedin ibrazı ile olur.

Kıymetli Evrak Türleri

Türk Ticaret Kanunu'nda kıymetli evrak, kambiyo senetleri ve menkul kıymetler olarak ikiye ayrılmıştır.

1.2. Kambiyo Senetleri

Kambiyo senetleri, kıymetli evrakın tüm özelliklerine sahip ve sahibine alacak hakkı veren kıymetli evraklardır.

Kambiyo Senetlerinin Özellikleri

- 1) Sahibine alacak hakkı verir.
- 2) Emre yazılı senetlerdir.
- 3) Ödenmesi için senedin ibrazı gereklidir.
- 4) Kambiyo senetleri üzerindeki imzaların ve beyanların bağımsızlığı ilkesi vardır.
- 5) Senedi imzalayanlar, kefil sıfatı ile imzalamış olsalar dahi borçtan müteselsilen sorumlu olurlar.
- 6) Kıymetli evraklar uluslararası nitelik taşır.

1.3. Kambiyo Senedi Türleri

Kambiyo senetleri, mal ve hizmet alım-satımlarında kullanılan para dışındaki ödeme araçlarıdır. Türk Ticaret Kanunu'na göre kambiyo senetleri; bono, poliçe ve çeklerdir.

Şekil 6.1: Kambiyo senetleri

1.3.1. Bono (Emre Muharrer Senet)

Borçlusu tarafından imzalanarak alacaklıya verilen ve belli bir paranın, belli bir süre sonra ödeneceğini bildiren ticari belgeye **bono** (emre muharrer senet) denir.

Bononun Tarafları:

- 1) **Borçlu (Muhatap):** Bono bedelini ödeyecek olan kişidir. Bonoyu düzenleyen (keşideci) ile borçlu aynı kişidir.
- 2) **Alacaklı (Lehtar):** Bono bedelini tahsil edecek kişidir.

Şekil 6.2: Bononun tarafları

Bononun Şekli

Türk Ticaret Kanunu'na göre kıymetli evrak niteliğinde bir senet olan bono, özel şekil şartlarına bağlı bir ticari belgedir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 688. maddesine göre bonoda bulunması gereken unsurlar aşağıdaki gibidir:

- 1) Bono veya emre muharrer senet sözcüğü
- 2) Kayıtsız ve şartsız belirli bir bedel ödeme vaadi
- 3) Vade
- 4) Düzenleme yeri
- 5) Ödeme yeri
- 6) Kime ve kimin emrine ödenecekse onun ad ve soyadı
- 7) Senedin düzenlendiği (tanzim edildiği) tarih
- 8) Senedi düzenleyen (tanzim eden) adı, soyadı ve imzası
- 9) Bedel

The diagram shows a promissory note form with the following fields and numbered circles indicating required elements:

- NO : _____
- LİRA : _____
- KURUŞ : _____
- BORÇLU : _____
- VADE : _____
- TARİH : _____
- TEDİYE (DÜZENLENME) TARİHİ : _____ (7)
- TÜRK LİRASI : _____ (9)
- KURUŞ : _____ (3)
- NO : _____
- İş bu emre muharrer senedi ' _____ (1) mukabilinde _____ tarihinde
- Sayın _____ (9) b. _____ (6) veya mrühavale ' _____ yukarıda yazılı
- _____ (9) kuruş ödeyeceği _____ (2) Bedeli _____ ahz olunmuştur.
- İş bu bono vadesinde ödenmediği takdirde müteakkip bonolarında muacceliyet kesbedeceği, ihtilaf vukuunda mahkemelerin selahiyetini şimdiden kabul eyleyi' _____
- ÖDEYECEK : İSİM / UNVAN : _____ (8) Düzenlenme Tarihi : _____ (4)
- ADRESİ : _____ Düzenlenme Yeri : _____ (5)
- VERGİ DAİRESİ : _____ VERGİ NO / T.C. NO. : _____ Ödeme Yeri : _____
- KEFİL : İSİM / UNVAN : _____ İmza : _____ (8)
- VERGİ DAİRESİ : _____ VERGİ NO / T.C. NO. : _____
- İMZA : _____

Şekil 6.3: Bononun unsurları

Bononun Düzenlenmesi

Bonoda borçlu ve alacaklı olmak üzere iki taraf vardır. Borçlu, alacaklıya olan borcunu belirli bir tarihte ödemeyi kabul eder. Bono, borçlusu tarafından düzenlenip imzalanarak alacaklıya verilir.

6/1. DERS İÇİ ETKİNLİK

Bay A, 01.10.2020 tarihinde B mobilya firmasından 25.000,00 TL değerinde mobilya almıştır. Bay A borcunu 15.06.2021 tarihinde ödemek istemektedir. Bay A, B firması ile anlaşmış ve 15.06.2021 vadeli 25.000,00 TL'lik bono (emre muharrer senet) düzenleyip imzaladıktan sonra B mobilya firmasına teslim etmiştir. Ayrıca Bayan C, Bay A'ya kefil olmuştur.

Borçlu (Muhatap)	Bay A
Lehtar (Alacaklı)	B mobilya firması
Kefil (zorunlu değil)	Bayan C

6/1 No.lu Ders İçi Etkinlik İçin Kullanılacak Boş Bono

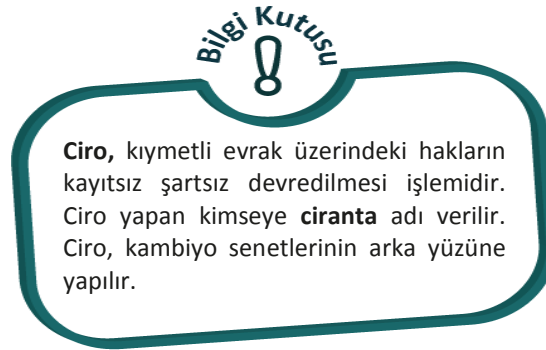
		TEDİYE (DÜZENLENME) TARİHİ	TÜRK LİRASI	KURUŞ	NO
NO :	_____	_____	_____	_____	_____
LİRA :	_____	İş bu emre muharrer senedi ' _____ mukabilinde _____ tarihinde			
KURUŞ :	_____	Sayın _____ veya mrühavale ' _____ yukarıda yazılı			
BORÇLU :	_____	_____ & _____ kuruş ödeyeceği ' Bedeli _____ ahz olunmuştur.			
VADE :	_____	İş bu bono vadesinde ödenmediği takdirde müteakkip bonolarında muaccliyet kesbedeceğine, ihtilaf vukuunda			
TARİH :	_____	mahkemelerin selahiyetini şimdiden kabul eyleyi'			
		İSİM / UNVAN :	_____	Düzenleme Tarihi : _____	ADRESİ _____
		ÖDEYECEK	_____	Düzenleme Yeri :	_____
		VERGİ DAİRESİ :	_____	Ödeme Yeri :	_____
		VERGİ NO / T.C. NO :	_____		_____
		İSİM / UNVAN :	_____	İmza	İmza
		VERGİ DAİRESİ :	_____	_____	_____
		VERGİ NO / T.C. NO :	_____		
		İMZA :	_____		

Şekil 6.4: Boş bono

Bononun Devredilmesi (Ciro İşlemleri)

Bono, ciro ve teslim yolu ile bir başkasına devredilebilir. Başka bir ifade ile bono üzerindeki hakların bir başkasına devredilmesi için iki şart vardır:

- 1) Bononun ciro yapılması gerekir.
- 2) Bononun teslim edilmesi gerekir.

Ciro, iki şekilde yapılabilir:

- 1) **Tam Giro:** Ciranta tarafından bononun arka yüzüne ciro yapılacak kimsenin **adı, soyadı** ve **varsa unvanı** ile "**Ödeyiniz.**" kelimesi yazılır ve altına imza atılır.
- 2) **Beyaz Giro:** Ciranta tarafından bononun arka yüzüne sadece "**Ödeyiniz.**" kelimesi yazılır ve altına imza atılır.

Tam Giro	Beyaz Giro
Bay E'ye ödeyiniz 4.11.2021 Bayan A	Ödeyiniz 4.11.2021 Bayan A

Şekil 6.5: Giro Çeşitleri

Bononun Ödeme ve Tahsil İşlemleri

Bononun ödenebilmesi için vadesinin gelmiş olması gerekir. Muhatap, vadesi gelmiş bir bonoyu ödemediği önce bononun şekil şartlarına uygun olup olmadığını kontrol eder.

Vadesi gelmiş, şekil şartlarına uygun ve alacaklının doğru kişi olduğundan emin olunan bir bono, borçlusundan ödenir.

Borcun Ödenmemesi Halinde Sorumluluk

Bononun borçlusundan vadesi gelmiş, şekil şartlarına uygun ve alacaklısının doğru kişi olduğu bir bonoyu ödemekten kaçınılabilir. Bu durumda alacaklı (lehtar), icra yoluna başvurabileceği gibi diğer sorumlulara da dönebilir (Alacaklının rücu hakkı).

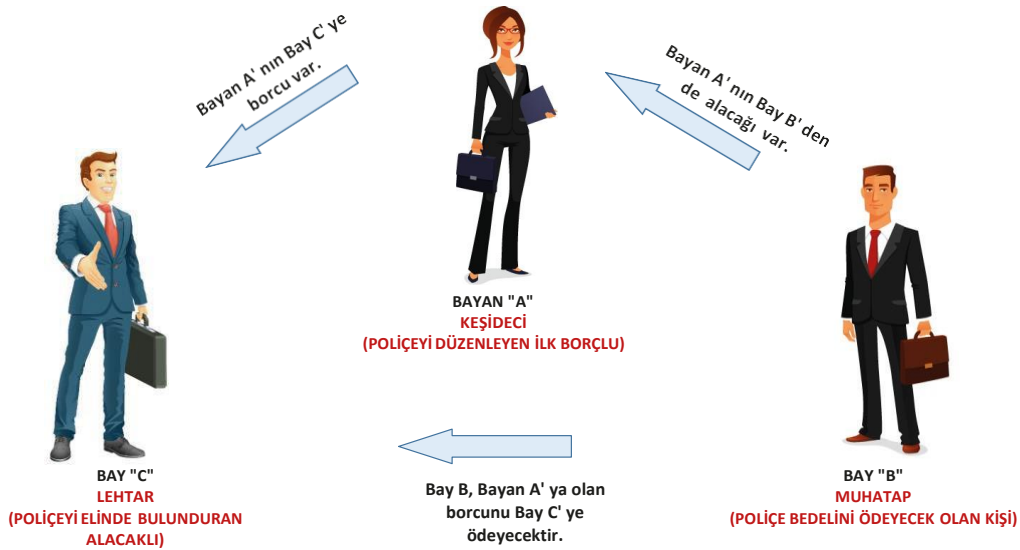
1.3.2. Poliçe

Alacaklı tarafından borçluya hitaben düzenlenen, belirli bir alacağın belirli tarihte kendisine veya başka bir kişiye kayıtsız şartsız ödenmesi emrini içeren kambiyo senedine **poliçe** denir.

Poliçenin Tarafları

Poliçede üç taraflı bir ilişki vardır:

- 1) **Keşideci:** Poliçeyi düzenleyerek ödeme emrini veren kişidir.
- 2) **Muhatap:** Poliçeyi ödeyecek olan borçludur.
- 3) **Lehtar:** Poliçeyi elinde bulunduran alacaklıdır.

Şekil 6.6: Poliçenin tarafları

Bilgi Kutusu

Aval, kıymetli evrakın ödenmemesi durumunda bir kişinin senet bedelini ödeyeceğine dair alacaklıya verdiği güvenceye denir. Zorunlu bir taraf değildir.

Poliçenin Şekli

Türk Ticaret Kanunu'nun 671. maddesine göre poliçede bulunması gereken unsurlar aşağıdaki gibidir:

- 1) Poliçe kelimesi
- 2) Belli bir paranın kayıtsız şartsız ödenmesi emri (Ödeyiniz.)
- 3) Ödeyecek olan muhatapın adı, soyadı ve varsa unvanı
- 4) Kime veya kimin emrine (lehtar) ödenecek ise onun ad ve soyadı
- 5) Poliçeyi düzenleyen keşidecinin adı, soyadı, ticaret unvanı ve imzası
- 6) Düzenlenme yeri ve düzenlenme tarihi
- 7) Ödeme yeri
- 8) Vade (ödeme tarihi)
- 9) Ödenecek tutar

VADE	VADE TARİHİ	TÜRK LİRASI	DÜZENLENDİĞİ TARİH	NO
	8	9	6	
1 İş bu poliçe mukabilinde _____ tarihinde Sayın _____ ve ya emrühavalesine yukarıda yazılı _____ TL'si Ödeyiniz. 2 İş bu poliçe vadesinde ödenmediği takdirde müteakkip poliçelerinde muacceliyet kesbedeceğini, ihtilaf vukuunda _____ mahkemelerinin selahiyetini şimdiden kabul eyeriz.				
KEŞİDECI	İSİM / UNVAN :	5	Düzenlenme Tarihi :	6
	ADRESİ :		Düzenlenme Yeri :	
	VERGİ DAİRESİ :	VERGİ NO / T.C. NO :	Ödeme Yeri :	7
MUHATAP	KABULÜMDÜR	3	imza	imza
	İSİM / UNVAN :	VERGİ NO / T.C. NO :		5
	VERGİ DAİRESİ :			
İMZA :				

Şekil 6.7: Poliçenin unsurları

Poliçenin Düzenlenmesi

Poliçe, alacağın devredilmesi için düzenlenen bir senettir. Poliçeyi düzenleyen taraflardan keşidecinin hem muhatapla hem de lehtarla ilişkisi vardır. Keşidecinin muhataptan alacağı, lehtara da borcu vardır. Keşideci muhataptan olan alacağını, borçlu olduğu lehtara devretmek istemektedir.

Keşideci, poliçeyi düzenleyerek muhataba gönderir. Muhatap poliçenin üzerine **"Kabulümdür."** ya da **"Kabul edilmiştir."** şeklinde yazarak imzalar ve yeni alacaklıya yani lehtara gönderir. Böylece poliçe düzenlenmiş olur.

6/2. DERS İÇİ ETKİNLİK

Bayan A'nın Bay C'ye 50.000,00 TL borcu vardır. Aynı zamanda Bayan A'nın Bay B'den de 50.000,00 TL alacağı vardır. Bayan A, Bay B'den olan alacağını Bay C'ye devretmek istemektedir. Taraflar aralarında anlaşarak 01.10.2020 tarihinde 365 günlük (30.09.2021 vadeli) bir poliçe düzenlemişlerdir.

Keşideci	Bayan A
Muhatap	Bay B
Lehtar	Bay C

6/2 No.lu Ders İçi Etkinlik İçin Kullanılacak Boş Poliçe

VADE	VADE TARİHİ	TÜRK LİRASI	DÜZENLENDİĞİ TARİH	NO
_____	_____	_____	_____	_____

İş bu poliçe mukabilinde _____ tarihinde Sayın _____ ve ya emrühavalesine yukarıda yazılı _____ TL'si Ödeyiniz. İş bu poliçe vadesinde ödenmediği takdirde müteakkip poliçelerinde muacceliyet kesbedeceğini, ihtilaf vukuunda _____ mahkemelerinin selahiyetini şimdiden kabul ederiz.

KEŞİDEÇİ	İSİM / UNVAN :	_____	Düzenlenme Tarihi :	_____
	ADRESİ :	_____	Düzenlenme Yeri :	_____
	VERGİ DAİRESİ :	_____	Ödeme Yeri :	_____
		VERGİ NO / T.C. NO :	_____	

MUHATAP	KABULÜMDÜR		İmza	İmza
	İSİM / UNVAN :	_____	VERGİ NO / T.C. NO :	_____
	VERGİ DAİRESİ :	_____		_____
	İMZA :	_____		_____

Şekil 6.8: Boş poliçe

Poliçenin Devredilmesi (Ciro İşlemleri)

Poliçe, ciro ve teslim yolu ile bir başkasına devredilebilir. Poliçede de ciro, tam ciro ve beyaz ciro şeklinde yapılabilir.

Poliçenin Ödeme ve Tahsil İşlemleri

Poliçenin ödeme ve tahsil işlemlerinin gerçekleşebilmesi için bazı şartların yerine gelmesi gerekir. Bu şartlar şu şekildedir:

- 1) Poliçenin tahsil edilebilmesi için ilk şart, vadesinin gelmesidir.
- 2) Vadesi gelmiş bir poliçe, lehtar tarafından alacaklıya ibraz edilir.
- 3) Düzenlenen bir poliçe, muhatap tarafından poliçenin ön yüzüne **“Kabulümdür.”** ya da **“Kabul edilmiştir.”** ifadeleri yazılarak kabul edilmelidir.

Borcun Ödenmemesi Halinde Sorumluluk

Poliçede lehtar (borcu devralan kişi), vadesi gelmiş, şekil şartlarına uygun ve alacaklısının doğru kişi olduğu bir poliçeyi ödemekten kaçınabilir. Bu durumda alacaklı (lehtar), icra yoluna başvurabileceği gibi keşideciye veya diğer sorumlulara da dönebilir (Alacaklının rücu hakkı).

1.3.3. Çek

Çek; bir bankaya hitaben yazılmış ve TTK’de belirtilen hükümlere göre düzenlenmiş, ödeme emri niteliğinde olan kıymetli bir evraktır.

Çek, bir ödeme aracıdır. Ticari hayatta yüklü miktarlarda ödeme yaparken nakit kullanmak riskli olabileceği gibi ödeme işlemlerini de yavaşlatabilir. Bu sebeple insanlar ödeme aracı olarak çek tercih ederler. Aynı zamanda ticari hayatta çek kullanmak, itibarın ve güvenilirliğin de göstergesi sayılır.

Çekin Tarafları

Çekte üç taraf vardır:

- 1) **Keşideci:** Çeki düzenleyerek ödeme emrini veren kişidir.
- 2) **Muhatap:** Çek bedelini ödeyecek borçlu banka şubesidir.
- 3) **Lehtar:** Çeki elinde bulunduran kişi, alacaklıdır.

Çekin Şekli

5941 No.lu Çek Kanunu'na göre çekte bulunması gereken unsurlar şunlardır:

- 1) Çek kelimesi
- 2) Karekod
- 3) Belirli bir bedelin ödenmesi için kayıtsız ve şartsız havale
- 4) Ödeyecek muhatap banka şubesi
- 5) Düzenlenme yeri
- 6) Düzenlenme tarihi
- 7) Çeki düzenleyenin (keşidecinin) adı, soyadı ve imzası
- 8) Alacaklının (lehtarın) adı, soyadı, unvanı ya da hamiline kelimesi
- 9) Çekle ilgili bilgiler
- 10) Ödeme yeri

Bilgi Kutusu

Alonj, kambiyo senetlerinin arka yüzüne yapılacak işlemler için yer kalmadığı zaman senede uzunlamasına eklenen kâğıda denir. Alonj üzerinde yapılacak her türlü işlem, senedin arkasına yazılmış sayılır. Bu tabir dilimize Fransızcadaki okunuş şekliyle girmiştir.

4BANK
..... BANK A.Ş.
..... ŞUBESİ **11**

OSMANAĞA MAH. RIHTIM CAD. NO:19
/

Bu çek karşılığında **8** emrine

Yalnız **9** ₺ **3** kuruş ödeyiniz.

2 **1** ÇEK

KEŞİDE YERİ : **5**
KEŞİDE TARİHİ : **6**

TUTAR: **9**

IBAN NO :
MÜŞTERİ NO :
VERGİ KİMLİK NO : **10**
ÇEK NO :
ÇEKİN BASILDIĞI TARİH :

HESAP SAHİBİ
ADI - SOYADI : **7**
İMZA :

345678910115003000092345678910

Şekil 6.10: Çekin unsurları

Çekte Karekod Uygulaması ve Karekodlu Çek Raporu

Karekodlu çek, çeki düzenleyen (keşidecinin) banka ve şube bilgileri, hesap ve çek numaralarını içeren bir karekod (QR Code) basılmış özel bir çektir. 31 Aralık 2016 tarihinde yapılan düzenlemeyle ülkemizde faaliyet gösteren bütün banka şubelerine karekodlu çek basma mecburiyeti getirilmiştir.

Karekodlu çek raporu ise bu karekodun okutulması suretiyle ulaşılan bilgilerin özet rapor olarak sunulmasıdır. Bu sayede çek hamilleri, sistem üzerinden alacakları çek raporu bilgileriyle aldıkları çek yaprakları üzerindeki bilgileri anında karşılaştırabilirler. Bu sayede herhangi bir şüphe ve çelişki varsa hemen anlaşılabilir.

Çekin Düzenlenmesi

Çek Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'na göre kıymetli evrak niteliğinde bir ödeme aracı olan çek, para yerine kullanılan bir ödeme aracıdır.

Çek, iki farklı şekilde düzenlenebilir:

- 1) Nama yazılı çek düzenleme
- 2) Hamiline yazılı çek düzenleme

Ancak, hamiline yazılı çek düzenleyebilmek için çek defterinin banka tarafından hamiline bastırılıp müşteriye verilmesi gerekir.

6/3. DERS İÇİ ETKİNLİK

Bayan D'nin Bay Z'ye 12.000,00 TL borcu vardır. Taraflar aralarında anlaşarak borcun düzenlenecek olan bir çek ile ödenmesine karar vermişlerdir. Bayan D, 01.10.2020 tarihinde ABC Bank üzerine 12.000,00 TL'lik bir çek düzenleyerek Bay Z'ye vermiştir. Bay Z, aynı gün ABC banka giderek çeki tahsil etmiştir.

Keşideci	Bayan D
Muhatap	ABC Bank
Lehtar	Bay Z

6/3 No.lu Ders İçi Etkinlik İçin Kullanılacak Boş Çek

.....BANK BANK A.Ş.		KEŞİDE YERİ : _____ KEŞİDE TARİHİ : _____
..... ŞUBESİ OSMANAĞA MAH. RIHTIM CAD. NO:19 /	ÇEK	TUTAR: _____
Bu çek karşılığında _____ emrine Yalnız _____ ₺ _____ kuruluş ödeyiniz.		
IBAN NO : _____		HESAP SAHİBİ
MÜŞTERİ NO : _____		
VERGİ KİMLİK NO : _____	ADI - SOYADI : _____	
ÇEK NO : _____		
ÇEKİN BASILDIĞI TARİH : _____	İMZA : _____	
3456789101112131415161718192021222324252627282930		

Şekil 6.11: Boş çek

Ciro İşlemleri

Çeki elinde bulunduran lehtar, çek üzerindeki haklarını ciro ve teslim yolu ile bir başkasına devredebilir.

Çekte Ödeme ve Tahsil İşlemleri

Çek, esas itibarıyla bir ödeme aracıdır. Bu sebeple çekte vade yoktur. Çek, görüldüğünde ve ibraz edildiğinde ödenir.

Ancak çekte, vadeden farklı olarak kısa ibraz süreleri vardır. Bu süreler Türk Ticaret Kanunu'nun 796. maddesine göre şöyledir:

- 1) Çek, keşide edildiği yerde ödenecekse **on gün**,
- 2) Keşide edildiği yerden başka yerde ödenecekse **bir ay**,
- 3) Ödeneceği yerden başka bir yerde keşide edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri aynı kıtada ise **bir ay**,
- 4) Ödeneceği yerden başka bir yerde keşide edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri farklı kıtalarda ise **üç ay** içinde muhataba ibraz edilmelidir.

Karşılıksız Çek

Çeki elinde bulunduran alacaklı (lehtar), yasal süresi içerisinde muhatap banka şubesine giderek çeki tahsil etmek isteyecektir. Ancak, keşidecinin hesabında yeterli para olmaması durumunda banka, çek bedelini ödemeyecektir.

Bu durumda iki yol izlenebilir:

- 1) Lehtar, keşideci ile iletişime geçerek tahsilat işlemini erteleyebilir.
- 2) Lehtar, muhatap banka şubesine çekin üzerinin yazdırılmasını isteyebilir.

Çeki elinde bulunduran lehtar, banka şubesinden çekin arkasının yazdırılmasını isterse ibraz edilen çekin arkasına banka şubesi tarafından “**KARŞILIKSIZDIR.**” kaşesi vurulur. Böylece çekin arkası yazılmış olur.

Üzeri yazılmış bir çek için ilgili banka şubesi lehtara (alacaklıya) çek yaprağı başına **2020 yılı için 2.225 TL** ödeme yapar.

Şekil 6.12: Karşılıksız çek

2. MENKUL KIYMETLER

Menkul, bir yerden bir yere taşınabilir mal anlamına gelir. **Menkul kıymetler** de, yatırım aracı olarak değerlendirilen, taşınabilir belli başlı kıymetli evraklardır.

2.1. Yatırım

İnsanlar elde ettikleri gelirlerinin belli bir kısmını yaşamlarını sürdürebilmek için tüketirler. Gelirin, tüketilen miktardan sonra arta kalan kısmı ise **tasarruf** olarak adlandırılır. Birçok insan tasarruflarını “**yatırım**” olarak değerlendirmek ister.

Yatırım, gelir ya da kâr elde etmek amacıyla eldeki para veya tasarrufları kullanarak yapılan girişimler olarak da tanımlanabilir.

Başka bir ifade ile **yatırım**, tasarrufların (birikimlerin) gelir sağlamak amacıyla kalıcı bir biçimde kullanılmasıdır.

Resim 6.1: Yatırım

2.2. Piyasa

En sade anlatımı ile alıcı ve satıcının karşılaştığı ve fonların el değiştirdiği örgütlü pazarlara **piyasa** denir. **Finansal piyasalar** ise menkul kıymetlerin alınıp satıldığı piyasalardır.

Resim 6.2: Sermaye piyasası kurulu

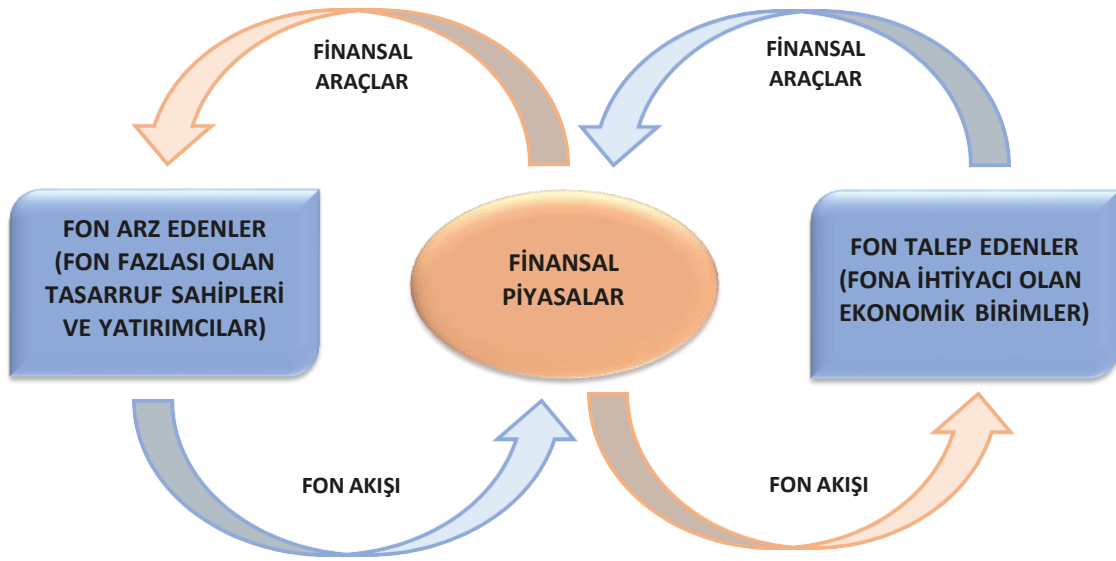

Finansal piyasaların temel görevi, fon fazlasına sahip kişi ve kuruluşlarla fon ihtiyacı olan kişi ve kuruluşları bir araya getirerek fonların el değiştirmesine zemin hazırlamaktır.

Finansal piyasalarda değişimler bazı araçlar ile gerçekleştirilir. Bu araçlara **sermaye piyasası araçları** denilmektedir.

Ülkemizde sermaye piyasası işlemleri ile yetkilendirilmiş kurum, **Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)** olup 1982 yılında Ankara'da kurulmuştur.

Finansal piyasalarda faaliyet gösteren birçok kuruluş vardır. Bunların en çok bilineni **Borsa İstanbul (BİST)** olup 1985 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) adıyla kurulmuştur. 5 Nisan 2013 tarihinde ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası olan adı, "Borsa İstanbul" olarak değiştirilmiştir.

Şekil 6.13: Finansal sistem

Finansal Piyasa Türleri

- 1) Menkul Kıymetlerin Türüne Göre:** Hisse senedi piyasası, tahvil piyasası, bono piyasası, döviz piyasası, altın piyasası gibi isimlendirmeler yapılmaktadır.
- 2) Menkul Kıymetlerin Vadesine Göre:**
Kısa vadeli menkul kıymetler (Para piyasası)
Uzun vadeli menkul kıymetler (Sermaye piyasası)
- 3) Menkul Kıymetlerin Yeni İhraç Edilmiş veya Önceden İhraç Edilmiş Olmasına Göre:**
Birincil piyasa (Yeni ihraç edilmiş menkul kıymetler)
İkincil piyasa (Önceden ihraç edilmiş menkul kıymetler)
- 4) Menkul kıymetlerin teslimatının süresine göre:**
Spot/Nakit piyasa (Anında teslimat)
Vadeli/Türev piyasa (Belirli bir vadede teslimat)
- 5) Örgüt yapısına göre:**
Örgütlenmiş piyasalar (Organize piyasalar)
Örgütlenmemiş piyasalar (Organize olmayan piyasalar)

2.3. Menkul Kıymetler

Menkul kıymetler, sahibine ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir tutarı olan, orta ve uzun vadeli yatırım aracı olarak kullanılabilen kıymetli evraklardır.

Menkul Kıymetlerin Unsurları

Yukarıdaki tanıma göre menkul kıymetin unsurları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Taşınması gereken şekil şartları bulunur.
- Çıkarılması için SPK'den izin alınması gerekir.
- Nama ya da hamiline yazılı olabilir.
- Sahibine ortaklık hakkı veya alacak hakkı sağlar.
- Sahibine dönemsel getiri sağlar.
- Hem nominal değerleri (itibari-üzerinde yazılı) hem de piyasa değerleri vardır.
- Çok sayıda ihraç edilir ve halka sunulur.
- Evrakların temsil ettiği haklar, belgelerle ayrı bir şekilde kullanılamaz.

2.4. Menkul Kıymet Çeşitleri

Menkul kıymet olarak nitelendirilen birçok yatırım aracı bulunmaktadır. Bunlar, sermaye piyasalarında fonların el değiştirmesi için kullanılan sermaye piyasası araçlarıdır.

2.4.1. Hisse Senedi

Hisse kelimesinin tam olarak anlamı **“ortaklık”** demektir. **Hisse senedi**, sermaye şirketlerinin ortaklarına sermaye paylarını belgelendirmek amacı ile verdikleri kıymetli evraklara denir. Hisse senedi bir şirketin anaparasının eşdeğer en küçük parçasıdır.

Resim 6.3: Borsa İstanbul

Fiziksel olarak kâğıda basılmış hisse senetlerine **hisse kâğıdı** adı verilir. Ancak fiziksel hisse senetleri yıpranma, çalınma veya kaybolma gibi çeşitli riskler taşıdıkları için dijital ortamda kayıt altına alınmaya başlanmasıyla birlikte kâğıda basılı hisse senedi dönemi sona ermiştir.

Türkiye’de 2005 yılından itibaren hisse senetlerinde kayıtlı sisteme geçilmiş ve 2013 yılından itibaren fiziksel hisse senetleri geçerliliğini yitirmiştir.

Hisse Senedinin Özellikleri

- 1) Hisse senetleri, özel kuruluşlar tarafından çıkartılır.
- 2) Hisse senedi, sahibine ortaklık hakkı verir.
- 3) Hisse senedinin sahibinin yönetime katılma ve söz hakkı vardır.
- 4) Hisse senedinde vade yoktur.
- 5) Hisse senedi, değişken getirilidir.
- 6) Değişken getirili olduğu için risk vardır.

Hisse Senedinin Şekli

Hisse senedi şekil şartına bağlı bir kambiyo senedir. Türk Ticaret Kanunu’nun 413. maddesine göre hisse senedinde bulunması gereken unsurlar aşağıdaki gibidir:

- Şirket unvanı
- Ticaret sicil numarası ve tescil tarihi
- Kayıtlı esas sermayesi
- Hissenin nominal değeri ve türü
- Nama yazılı hisse senedinde sahibinin adı, soyadı ve ikamet adresi
- İki yetkilinin imzası

Hisse Senedi Çıkarma Yetkisine Sahip Kuruluşlar

Her sermaye şirketi hisse senedini çıkarma yetkisine sahip değildir. Hisse senedi çıkarma yetkisi olan kurum ve kuruluşlar şunlardır:

- Anonim şirketler
- Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler
- Özel kanunla kurulmuş kurumlar (T.C. Merkez Bankası, Kamu İktisadi Teşekkülleri, sigorta şirketleri, bağlı ortaklıklar)

Hisse senedi çıkartmak için Sermaye Piyasası Kurulu’ndan izin alınması gerekir.

Hisse Senetleri İçin Kullanılan Fiyat ve Değer Kavramları

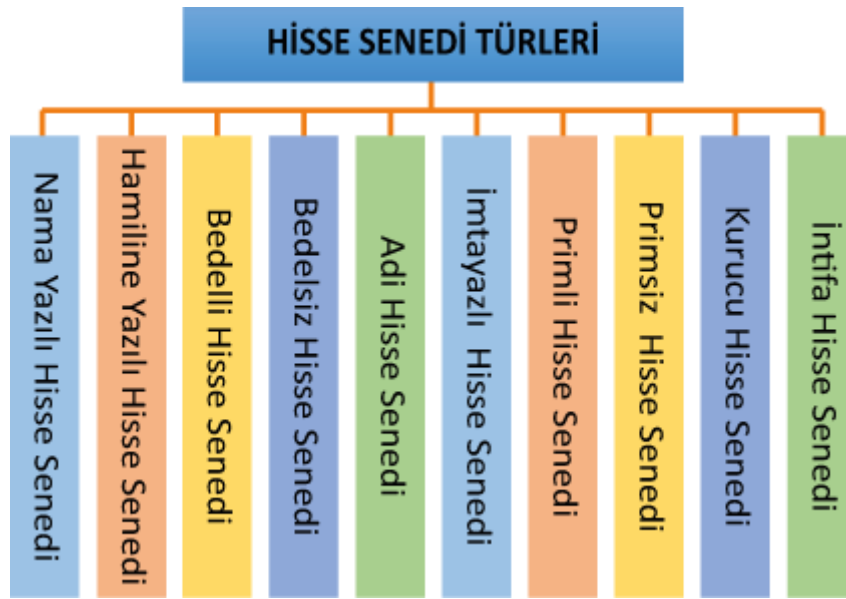
Hisse senedi değeri için kullanılan çeşitli kavramlar şu şekildedir:

- 1) **Nominal Değer:** Hisse senetlerinin üzerinde yazılı değerdir. İtibari değer olarak da kullanılmaktadır. Hisse senetleri için nominal değer genellikle 1 TL’dir. Nominal değer sabittir, değişmez.
- 2) **İhraç Değeri:** Hisse senedinin ilk ihracı sırasında halka arz fiyatıdır.
- 3) **Defter Değeri:** Bir hisse senedinin defter değeri, öz sermaye toplamının hisse senedi sayısına bölünmesiyle hesaplanır.
- 4) **İşleyen Teşebbüs Değeri:** İşletmenin çalışır halde devri durumunda sağlayacağı gelir hesaplanarak bulunan değerdir.
- 5) **Tasfiye Değeri:** Tasfiye değeri, bir işletmenin kapanması halinde hesaplanan en düşük değerdir.
- 6) **Piyasa Değeri:** Hisse senetlerinin piyasada alınıp satıldığı bedeldir.
- 7) **Gerçek Değer:** Hisse senedinin olması gereken değeridir.

Hisse Senedi Çeşitleri

Türk Ticaret Kanunu'nda hisse senetleri, özelliklerine göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

- Nama yazılı hisse senedi
- Hamiline yazılı hisse senedi
- Bedelli hisse senedi
- Bedelsiz hisse senedi
- Adi hisse senedi
- İmtiyazlı hisse senedi
- Primsiz hisse senedi
- Kurucu hisse senedi
- İntifa hisse senedi

Şekil 6.14: Hisse senedi türleri

Hisse Senedinin Getirileri ve Sorumlulukları

Hisse senetleri yatırımcılara kanunlarla belirlenen bazı hak ve yükümlükler getirir.

Hisse Senedi Sahiplerinin Hakları:

- Temettü (Kâr payı) alma hakkı
- Rüşhan hakkı
- Bedelsiz hisse alma hakkı
- Tasfiye bakiyesi hakkı
- Yönetime katılma hakkı
- Oy hakkı
- Bilgi alma hakkı

Hisse Senedi Sahiplerinin Yükümlülükleri:

- Şirketin sırlarını saklama
- Taahhütlerini yerine getirme
- Sözleşme koşullarına uyma

Hisse Senedi Piyasası

Hisse senetlerinin alınıp satıldığı piyasalardır. Piyasada işlem gören hisse senetleri, aracı kurumlar vasıtası ile SPK kurallarına uyum sağlayan ve organize bir piyasa olan **Borsa İstanbul**'da alınıp satılabilir.

Hisse senedi alım-satımı yapmak için öncelikle bir aracı kurum seçimi yapmak gerekir. Aracı kurum seçiminden sonra, aracı kuruluş bünyesinde bir yatırım hesabı açtırılmalıdır. Ayrıca hisse senedi alım - satım işlemleri için bu hesaba belli bir miktar para yatırılmalıdır.

Bu işlemlerden sonra hisse senedi alım - satım işlemleri yapılabilir. Bir hisse alabilmek için yatırım hesabında en azından hissenin değeri ve aracının ekleyeceği komisyon miktarının toplamı kadar para olması gerekmektedir.

Hisse senetleri **"lot"** denilen işlem birimi ile seans saatleri içerisinde alınıp satılabilmektedirler. Lot işlem birimi, bir sermaye piyasası aracının işlem yapılabildiği miktarı veya değeri ifade eder. Tüm alım ve satım işlemlerinde işlem birimi olarak "1,00 TL (nominal) = 1 adet = 1 lot" eşitliği uygulanır.

6/4. DERS İÇİ ETKİNLİK

Aşağıdaki tabloya Borsa İstanbul'da işlem gören hisse senetlerinden 5 (beş) tanesini belirleyerek yazınız. Yatırım için 50.000,00 TL bütçeniz olduğunu varsayınız. Bu hisse senetlerinin 5 günlük işlem fiyatlarını inceleyerek tabloda uygun yerlere yazınız. 5 günün sonunda sizin için en uygun hisse senedini belirleyiniz.

HİSSE SENEDİ ADI	İLK YATIRIM TUTARI (TL)	TARİH BAZINDA İŞLEM FİYATI				
		.../.../20...	.../.../20...	.../.../20...	.../.../20...	.../.../20...
	10.000,00 TL					
	10.000,00 TL					
	10.000,00 TL					
	10.000,00 TL					
	10.000,00 TL					
Belirlenen Hisse Senedi						
İlk Yatırım Tutarı						
5 Gün Sonundaki Değeri						
Fark (+/- TL)						
Değişim Oranı (%)						

2.4.2. Tahvil

Tahvil, devletin ve belli başlı özel şirketlerin orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak üzere çıkardıkları borçlanma senetleridir.

Ülkemizde tahvilin çıkarılıp satılması, diğer bir deyişle tahvil ihracı büyük ölçüde anonim şirketlere ve bir ölçüde de özel kanunların verdiği yetkiye dayanarak kamu iktisadi kuruluşlarına tanınmıştır.

Tahvilin Özellikleri

- Kıymetli evrak niteliğindedir.
- Devlet ve anonim şirketler tarafından çıkartılabilir.
- Bir borçlanma senedir.
- Tahvilde kesin bir vade vardır.
- Tahvilin getirisi belli ve sabittir.
- Tahvil, ihraç eden kuruluş için bir borç senedi; tahvil, satın alan kişiler için ise alacak senedi niteliği taşır.
- Tahvil sahibi, şirket üzerinde alacağından başka hiçbir hakka sahip değildir.
- Bir tahvilin nominal değeri, tahvili çıkaran kuruluş tarafından belirlenir.
- Tahviller, nominal değerinin altında iskontolu olarak ihraç edilebilir.
- Tahviller, hamiline ya da satın alan kişinin adına (namına) yazılı olabilir.

Hisse Senedi İle Tahvilin Farkları

- 1) Hisse senedi sahibine ortaklık hakkı verir. Tahvil ise sahibine alacak hakkı sağlar.
- 2) Hisse senedinin sahibinin yönetime katılma ve söz hakkı vardır. Tahvil sahibi hiçbir şekilde yönetime katılamaz.
- 3) Tahvilde belirli vade vardır. Hisse senedinde ise vade yoktur.
- 4) Tahvilin getirisi önceden belirlenmiş ve sabittir. Hisse senedi ise değişken getirilidir.
- 5) Tahvilde risk yoktur. Hisse senedinde ise risk vardır.
- 6) Hisse senedini özel kuruluşlar çıkartabilir. Tahvilleri ise özel kuruluşların yanında tüzel kişiliğe sahip kamu kuruluşları da çıkarmaktadır.

Tahvil Çeşitleri

- Devlet tahvili
- Hazine bonusu
- Özel sektör tahvilleri
- Primli ve başa baş tahviller
- Hamiline ve nama yazılı tahviller
- Paraya çevrilme kolaylığı olan tahviller
- Sabit ve değişken faizli tahviller
- Garantili ve garantisiz tahviller
- Endeksli tahviller

2.4.3. Repo

Paraya ihtiyaç duyan ve ellerinde menkul kıymet bulunan kişi ve kuruluşların bu ihtiyaçlarını karşılamak için sahip oldukları menkul kıymetleri daha sonra belli bir fiyattan geri almak taahhüdüyle satmaları işlemine **repo** denir.

Bir menkul kıymetin belli bir tarihte, belli bir fiyattan geri almak vaadi ile satılması işlemine **düz repo** denir.

Bir menkul kıymetin ileride geri satmak vadiyle alınması işlemine ise **ters repo** denir.

2.4.4. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (VDMK)

İşletmelerin kendi ticari işlemlerinden doğan alacakları karşılığında ihraç edebilecekleri kıymetli evraklardır.

Bankalar, finansal kiralama şirketleri, gelir finans ortaklıkları, gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve finansman kuruluşları varlığa dayalı menkul kıymet ihraç edebilir.

2.4.5. Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS)

Devletin sahip olduğu ve gelir getiren köprü, baraj, elektrik santrali, kara yolu, demir yolu, telekomünikasyon sistemleri ile sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları ile kamu kurum ve kuruluşlarına ait olanların gelirlerine, gerçek ve tüzel kişilerin ortak olması için çıkartılan senetlerdir. Genellikle devlet bütçesine kaynak sağlamak amacı ile çıkartılır. Değişken faizlidir. Dönem sonlarında sahibine mülkün gelirinden pay verilir.

2.4.6. Menkul Kıymet Yatırım Ortaklığı

Piyasalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler gibi menkul kıymetleri işletmek üzere anonim ortaklık şeklinde ve kayıtlı sermaye esasına göre kurulan sermaye piyasası kurumlarıdır. Yatırım ortaklıklarının temel fonksiyonu, küçük tasarruf sahiplerinin birikimlerini bir havuzda toplayarak değişik menkul kıymetlerden oluşacak bir portföye yatırmak ve bu yolla elde ettikleri kazancı ortaklarına payları oranında dağıtmaktır.

2.4.7. Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı

Gayrimenkul yatırım ortaklığının amacı, getirisi yüksek gayrimenkullere ve gayrimenkul projelerine yatırım yaparak hem kira getirisi hem de gayrimenkul alım-satım kazancı elde etmektir. Portföyündeki gayrimenkullerin alım satımından kâr sağlayan gayrimenkul yatırım ortaklığı, yıl sonunda bu kârı ortaklarına temettü olarak dağıtabilir.

2.4.8. Yatırım Fonları

Katılım belgesi karşılığında hisse senedi, bono, para piyasası araçları ve diğer varlıklar gibi menkul kıymetlere yatırım yapmak için birçok yatırımcıdan toplanan para havuzundan oluşan bir tür finansal araçtır.

Fonu oluşturan araçların değer değişimine göre fonun değeri değişebilir.

2.4.9. Kıymetli Maden Bonoları

Bankaların, ve kıymetli maden aracı kurumlarının altın, gümüş ve platin gibi kıymetli madenlerden oluşan bonoları, kıymetli maden cinsinden sattıkları menkul kıymettir.

Kıymetli maden bonolarının vadesi 60 (altmış) günden az, 1 (bir) yıldan fazla olamaz. Halka arz edilmek suretiyle ve iskontolu veya iskontosuz olarak satılabilirler.

2.4.10. Döviz ve Efektif

Döviz, yabancı para cinsinden kullanılan para, çek, poliçe, senet gibi her türlü ödeme aracına verilen isimdir.

Efektif ise kâğıt para (banknot) şeklindeki yabancı ülke paralarına denir.

Döviz ve efektif, tasarruf sahiplerinin özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde tercih ettikleri yatırım araçlarıdır. Kur artışından ve faiz getirisinden kazanç elde edilebilir.

Ülkemizde yabancı paralarla ilgili düzenlemeler **T.C. Merkez Bankası** tarafından yürütülmektedir.

2.4.11. Mevduat Faizi

Belirli bir süre sonunda çekilmek üzere bankalarda, faiz karşılığında yatırılan para için açılan hesaplardır. Mevduat faizi, bir karşılık bekleyerek bankaya belirli bir süreliğine ödünç vermektir.

Bankalar, paranın bankada tutulacağı süreye göre hesaptaki paraya faiz öder. Vadeli mevduat hesapları 1 aylık, 3 aylık, 6 aylık ya da 1 yıllık açılabilir.

2.4.12. Finansman Bonosu

İşletmenin kısa süreli fon ihtiyaçlarını karşılamak için çıkartılan borç senetleridir. Genellikle anonim şirketler, bankalar ve diğer finansal kuruluşlar tarafından çıkartılır. İşletmeler, çıkardıkları bu borç senetleri ya da bonoları piyasaya satarak kısa süreli fon ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır.

2.4.13. Kâr - Zarar Ortaklığı Belgesi

Anonim şirketlerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çıkardıkları, şirketin kâr ve zarara katılma hakkı veren menkul kıymetlerdir.

Faizsiz kazancı seçen yatırımcıların tercih ettiği bir yatırım türüdür. Yatırımcısına yönetime katılma hakkı vermez.

2.4.14. Banka Bonosu

Banka bonoları, bankaların borçlu sıfatıyla düzenleyip ihraç ederek iskonto esasına göre sattıkları menkul kıymettir. Banka bonolarının vadesi 30 günden az, 364 günden fazla olamaz.

2.4.15. Gayrimenkul Sertifikası

Devlet güvencesinde inşa edilecek veya edilmekte olan konut projelerinden metrekare bazında hisse satın alarak gayrimenkullerde pay sahibi olmamızı sağlayan faizsiz bir menkul kıymettir.

6/5. DERS İÇİ ETKİNLİK

Aşağıdaki tabloya kendi belirlediğiniz menkul kıymet yatırım araçlarından 5 tanesini yazınız. Yatırım için 100.000,00 TL bütçeniz olduğunu varsayınız. Bu yatırım araçlarının 5 günlük değişimlerini takip ederek sizin için en uygun yatırım aracını belirleyiniz.

MENKUL KİYMET TÜRÜ	İLK YATIRIM TUTARI (TL)	TARİH BAZINDA İŞLEM FİYATI				
	/..../20..../..../20..../..../20..../..../20..../..../20....
	20.000,00 TL					
	20.000,00 TL					
	20.000,00 TL					
	20.000,00 TL					
	20.000,00 TL					

Belirlenen Menkul Kıymet Yatırım Aracı Türü	
İlk Yatırım Tutarı	
5 Gün Sonundaki Değeri	
Fark (+/- TL)	
Değişim Oranı (%)	

SORULAR

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A) Aşağıda “Kıymetli Evraklar ve Menkul Kıymetler” ile ilgili verilen önermeleri dikkatlice oku-yunuz. Verilen önerme doğru ise parantez içerisine (D), yanlış ise (Y) yazınız.

	Önermeler	D / Y
1.	Poliçede iki taraflı bir ilişki vardır.	()
2.	Çek, para hükmünde olup görüldüğü yerde ödenir.	()
3.	Kıymetli bir evrak, ciro ve teslim yolu ile bir başkasına devredilebilir.	()
4.	Ciro yoluyla devredilmiş bir kıymetli evrakın ödenmemesi halinde cirantaların hepsi müteselsilen sorumludur.	()
5.	Ters repo, menkul kıymetlerin geri satma vaadiyle alınması işlemidir.	()

B) Cümlelerdeki noktalı yerlere aşağıda verilen kelimelerden uygun olanını yazınız.

beyaz ciro	nama yazılı çek	keşideci	nominal değer	lehtar
------------	-----------------	----------	---------------	--------

6.	Bonoyu düzenleyen borçluya..... denir.
7.	Poliçeyi elinde bulunduran alacaklıya denir.
8.	Alacaklının adının da yazılarak düzenlenen çeklere denir.
9.	“Ödeyiniz.” şeklinde yazılıp imzalanarak yapılan ciroya..... denir.
10.	Hisse senedinin üzerinde yazılı olan değere..... denir.

